

Айрис-пресс, 2005. – 80 с.

3. Рібцун Ю. В. Робота практичного психолога в молодшій логопедичній групі для дітей із ЗНМ / Ю. В. Рібцун // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі : наук.-метод. зб. – К., 2008. – Вип. 10. – С. 281–288.

4. Шаброва С. Е. Модель діяльності учителя-логопеда і педагога-психолога в умовах дошкільного логопедического пункту / С. Е. Шаброва, І. Ю. Федорова // Логопед. – 2007. – № 5. – С. 38–43.

References

1. Lohopsycholohiya : navch. posib. / S. Yu. Konoplyasta, T. V. Sak ; za red. M.K. Sheremet. – K. : Znannya, 2010. – Knyha. – 293 s.

2. Myklyaeva Yu.V. Razvytye rechy detej v processe yx adaptacyy k DOU / Yu.V.Myklyaeva, V.N.Sydorenko. – M. : Ajrys-press, 2005. – 80 s.

3. Ribcun Yu. V. Robota praktychnoho psicholoha v molodshij lohopedychnij hrupi dlya ditej iz ZNM / Yu. V. Ribcun // Dydaktychni ta social"no-psycholohichni aspekty korekciynoy roboty u special"nij shkoli : nauk.-metod. zb. – K., 2008. – Vyp. 10. – S. 281–288.

4. Shabrova S. E. Model" deyatel"nosty uchytelya-lohopedy u pedahoha-psycholoha v uslovyax doshkol"noho lohopedycheskoho punkta / S. E. Shabrova, Y. Yu. Fedorova // Lohoped. – 2007. – № 5. – S. 38–43.

Михальская С.А. Особенности работы психолога с дошкольниками с речевыми нарушениями

В статье рассматривается проблема организации и содержания психологической работы с детьми с речевыми нарушениями. Осуществлен анализ взаимозависимости между речевым и психическим развитием ребенка. Проанализированы методы психологической помощи с учетом индивидуально-психологических особенностей детей с речевыми нарушениями. Отмечено, что организация коррекционной работы с детьми-логопатами требует определенной системы, поскольку у них имеются и психологические проблемы. Обоснована необходимость оказания психологической помощи детям с речевыми нарушениями. Определены рекомендации по планированию работы психологов в процессе коррекционно-развивающей работы, стимулировать речевое и личностное развитие ребенка. Констатировано, что содержание работы психолога должно быть согласовано с программой дошкольного учебного заведения, перспективным и календарным планами работы воспитателя и логопеда, последовательностью коррекционного воздействия.

Ключевые слова: ребенок, психолог, речи, речевые нарушения, психологическая коррекция.

Myhalska S. A. Features of psychologist's work with preschoolers' speech disorders

The article deals with the problem of the organization and content of psychological work with children who have speech disorders. The analysis of interdependence between speech and mental development of the child has been carried out. The methods of psychological help taking into account the individual and psychological characteristics of children with speech disorders have been analyzed here. It is noted that organization of correctional work with children who have speech disorders needs a certain system because they have some psychological problems as well. The necessity of providing psychological help for children with speech disorders has been substantiated. The recommendations on the planning of the work of psychologists in the process of corrective-developing activity which will stimulate speech and personality development of the child have been determined here. It is stated that the content of the work of the psychologist must be coordinated with the program of the preschool educational institution, perspective and calendar plans of the work of the educator and speech therapist, the sequence of correctional influence.

Keywords: child, psychologist, speech, speech disorders, psychological correction.

Стаття надійшла до редакції 27.10.2017 р.

Статтю прийнято до друку 30.10.2017 р.

Рецензент: д.п.н., проф. Миронова С.П.

УДК 316.6.47: 159.923.6

Музичко Л.Т.

КОМПЛЕКСНА ПСИХОЛОГІЧНА КОРЕКЦІЯ ПОСТТРАВМАТИЧНИХ ПОРУШЕНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ТА ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ СФЕРИ

В статті представлено процедуру формувального експерименту та зміст програми психологічної корекції посттравматичних порушень інтелектуальної та емоційно-вольової сфери у військовослужбовців. Розгорнуто зміст та завдання кожного етапу психокорекційної роботи із курсантами–учасниками АТО. Основним засобом і

формою подолання посттравматичного синдрому є тренінги, які складаються із трьох модулів: 1) особливості перебігу посттравматичного розладу; 2) основні техніки подолання наслідків ПТСР; 3) формування емоційно-вольового компоненту подолання посттравматичного розладу у військовослужбовців.

В основу психокорекційної програми покладено концепцію В.М.Синьова про єдність компонентів інтелекту, - змістового, діяльнісного та особистісного, - у психокорекційній роботі.

Подано теоретичну модель системи корекції посттравматичних порушень у військовослужбовців. Розкрито зміст психолого-педагогічної роботи з подолання інтелектуальних порушень у курсантів. Висвітлено принципи психокорекційного впливу.

Ключові слова : військовослужбовець, учасник АТО, посттравматичний стресовий розлад, психокорекція, інтелектуальна та емоційно-вольова сфера.

Формувальний експеримент, в якому брали участь військовослужбовці-учасники АТО, передбачав створення умов для подолання посттравматичного стресового порушення інтелектуального та емоційно-вольового розвитку завдяки цілеспрямованому впливу на особистісні явища засобами психотерапії. Відповідно до компонентів готовності до професійної діяльності (інтелектуальний, емоційно-вольовий) було визначено три блоки тренінгу, а саме: 1) розвиток спрямованості на позитивний результат; 2) підвищення емоційної стійкості, вдосконалення позитивних особистісних якостей – прагнення до саморозвитку, цілісності; 3) підвищення стресостійкості, самоконтролю, врівноваженості.

Однією із загальних умов побудови програми подолання посттравматичного стресового розладу є всебічне вивчення особистості із врахуванням індивідуально-типологічних особливостей військовослужбовців. До конкретних психолого-педагогічних умов подолання посттравматичного стресового розладу в нашому дослідженні належать:

1) посилення інтеграції оцінки власних здібностей, що сприяє очікуванню успіху в різних сферах життєдіяльності;

2) розвиток емоційної стійкості, стресостійкості, що впливає на успішність професійної діяльності;

3) посилення позитивних очікувань від результатів власної діяльності;

4) актуалізація здатності до незалежності й саморегуляції власних дій, що визначає впевненість та наполегливість у досягненні мети;

5) посилення мотивації отримання нових знань, умінь та навичок, що впливає на досягнення успіху у професійній діяльності.

Для забезпечення функціональних компонентів, які складають основу подолання посттравматичних стресових порушень, ми провели *формувальний експеримент*. Згідно з умовами експерименту, протягом шести місяців для військовослужбовців на базі громадської організації «Родина Кольпінга» було проведено інтерактивні тренінги. Лекції та тренінги на цих курсах проводили разом з нами викладачі кафедри психології та кафедри корекційної педагогіки та інклюзивної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка. Нами була розроблена навчальна програма, спрямована на подолання посттравматичних стресових порушень, що складається із тренінгу, розподіленого на три модулі, загальною тривалістю 72 години. Під час проходження тренінгу військовослужбовці ознайомилися із терапевтичними методами подолання посттравматичних стресових порушень (мозковий штурм, підтримувальна комунікація, арт-терапевтичні техніки), пройшли серію психологічних тренінгів, спрямованих на розвиток інтелектуальної, емоційно-вольової сфер.

Метою формувального експерименту є цілеспрямоване подолання посттравматичних порушень у військовослужбовців засобами актуалізації їх структурних компонентів.

Основними завданнями формувального етапу дослідження були визначені наступні:

1) обґрунтувати програму подолання посттравматичних порушень у військовослужбовців;

2) розробити та апробувати авторську програму подолання посттравматичних порушень у військовослужбовців;

3) здійснити аналіз кількісних та якісних даних, отриманих у результаті впровадження формувальної програми.

Програма тренінгу була реалізована в листопаді 2016 року – травні 2017 року і передбачала 27

занять, які проводилися три рази на тиждень упродовж 72 аудиторних годин. Експериментальну (ЕГ) та контрольну (КГ) групи становили дві групи військовослужбовців (по 32 особи).

Формувальний експеримент відповідно до визначеної нами мети та врахування викладених принципів, умов реалізовано упродовж трьох етапів: підготовчого (3 заняття), основного (21 заняття) та підсумкового (3 заняття).

Кожний із встановлених етапів передбачав реалізацію конкретних завдань, а саме:

1) *підготовчий етап*: ознайомити військовослужбовців з основними принципами і прийомами тренінгу; сформувати позитивне ставлення до занять; визначити сутність посттравматичного стресового розладу;

2) *основний етап*: формувати у військовослужбовців впевненість в успішному виконанні професійної діяльності, яка узгоджує смислову перспективу, допомагає позитивно мислити, знаходити шляхи вирішення; очікування та конструювання бажаного результату (інтелектуальний компонент); сприяти зростанню власної ефективності шляхом розвитку впевненості у власних здібностях з очікуванням успіху, усвідомлення та інтеграції позитивних і негативних оцінок відносно успішності своїх дій, навчання прийомам регуляції власної поведінки (емоційно-вольовий).

3) *підсумковий етап*: узагальнити досвід, отриманий військовослужбовцями у процесі роботи тренінгу.

У програмі було використано міні-лекції, бесіди, дискусії, психогімнастичні вправи, моделювання, психотерапевтичні прийоми: елементи арт-терапії, психомалювання тощо. Змістовно заняття були спрямовані як на розвиток кожного окремого компонента посттравматичного стресового розладу у військовослужбовців, так і комплексно – на всі складові посттравматичного стресового розладу. За кожним компонентом, зокрема їх розвитком у військовослужбовців, було передбачено використання як індивідуальних, так і групових форм роботи і заплановано застосування таких форм і методів навчання: бесіди – «Мое сприймання психотравмуючої ситуації», «Власні рефлексії щодо посттравматичного стресового порушення», «Я зможу знайти в собі сили подолати посттравматичний стресовий розлад»; лекції на тему: «Шляхи подолання посттравматичних порушень у військовослужбовців», «Цінності та якості особистості», «Розвиток творчого мислення»; інтелектуальних тренінгів на теми: «Досягнення успіху у професійній діяльності військовослужбовців», «Формування емоційної компетентності військовослужбовців»; дискусії на тему: «Моя поведінка і дії, коли виникає посттравматичний стресовий розлад», «Стратегії подолання негативних емоційних станів»; проєктивні моделі, в яких виникає відчуття страху, тривоги, агресії, фрустрації, застосовувалися з метою опрацювання корекційних і психотерапевтичних дій психологів (заспокоїти, переконати, підтримати, знайти внутрішні ресурси у подоланні посттравматичного стресового порушення у військовослужбовців).

Зміст підготовчої частини полягав у виконанні військовослужбовцями психогімнастичної вправи з метою зменшення емоційного напруження, вироблення вміння розслабитися та мобілізуватися у необхідний момент, збагачення досвіду рефлексії, самоаналізу, а також обговорення виконаних домашніх завдань.

Упродовж двох лекційних занять з елементами бесіди та дискусії ми ознайомили досліджуваних з особливостями роботи тренінгу.

Психолого-педагогічна робота з подолання посттравматичних порушень у військовослужбовців будувалася на загальноприйнятих принципах психологічної роботи:

- принцип «тут і тепер», який передбачає аналіз процесів, що відбуваються в групі в даний момент, сприяє розвитку глибокої рефлексії учасників та формує навички самоаналізу;
- принцип «щирості та відкритості», який обумовлює отримання та надання іншим чесного зворотного зв'язку, тобто тієї інформації, що важлива для кожного учасника як на особистісному рівні, так і в міжособистісній взаємодії;
- принцип «усвідомлення», що забезпечує концентрацію уваги на процесах самопізнання, самоаналізу, рефлексії, довіри до себе, вчить брати відповідальність на себе;
- принцип «активності», що передбачає обов'язкову небайдую участь усіх у тому, що відбувається на заняттях;

• принцип «конфіденційності», який забезпечує створення атмосфери психологічної безпеки і саморозкриття, що полягає в нерозголошенні того, про що йдеться в групі стосовно конкретних осіб.

Кожне заняття *основного етапу* складалося з трьох частин: підготовчої (10 хвилин), робочої (70 хвилин) та підсумкової (10 хвилин).

У вступній частині відбувалася підготовка військовослужбовців до основного етапу роботи шляхом виконання основного етапу роботи шляхом виконання психогімнастичних вправ з метою зменшення емоційного напруження, активізації уваги, збагачення самоаналізу, рефлексії. Застосування техніки висловлювання по колу («Сьогодні я хочу дізнатися, навчитися, пережити...») сприяло виявленню та закріпленню внутрішньої мотивації особистості до участі в груповій роботі. Заняття містили питання про стан учасників та, відповідно, одну-дві психогімнастичні вправи. Учасникам перед виконанням вправ пропонувалося відповісти на такі запитання: «Як ви себе почуваєте сьогодні?», «Що вам запам'яталося із минулого заняття?», «Над чим ви міркували з того, що відбулося на занятті, і яких висновків дійшли?», «Назвіть одну гарну і одну погану подію, яка відбулася між нашими зустрічами», «Якими думками та почуттями ви хотіли б поділитися з іншими учасниками?», «Над якими власними проблемними рисами характеру чи особливостями ви працювали упродовж нашого тренінгу?».

Під час *основного етапу* психокорекції з метою проміжної перевірки ефективності проведених занять було використано низку психодіагностичних методик. Було застосовано тест структури інтелекту Амтхауера, метод-тест Холмса-Раге, опитувальник FPI.

Підсумкова частина занять тренінгу була присвячена аналізу та узагальненню знань переживань як єдності двох її компонентів та ефективності проведеної роботи. На цьому етапі обговорювались досягнення військовослужбовців на основі отриманих ними знань і вмій (за допомогою прийому «Висловлювання по колу»), а також пояснення домашнього завдання, мета якого – закріплення набутих знань та підготовка до наступних занять. При виборі завдань враховувались їх доступність, осмисленість, індивідуальні особливості учасників.

Отже, подолання посттравматичного стресового розладу є складним цілеспрямованим процесом психолого-педагогічного впливу на інтелектуальний, емоційно-вольовий компоненти посттравматичного стресового порушення. Розроблена нами програма ґрунтується на активізації умов посилення інтеграції оцінки власних здібностей, що сприяє очікуванню успіху в різних сферах життєдіяльності; розвитку емоційної стійкості, самоконтролю, стресостійкості, посиленні позитивних очікувань від результатів власної діяльності; актуалізації здатності до незалежності й саморегуляції власних дій, що визначає впевненість та наполегливість у досягненні мети.

Інтерактивний тренінг був спрямований на подолання посттравматичного стресового розладу, формування емоційної врівноваженості та стресостійкості, розвиток позитивного Я-образу, цінностей та якостей, досягнення успіху у професійній діяльності (заняття на тему: «Формування емоційної компетентності військовослужбовців», «Цінності та якості особистості», «Розвиток внутрішньої мотивації та позитивного Я-образу», «Досягнення успіху у професійній діяльності»).

Вступний етап занять був присвячений підготовці військовослужбовців до основної роботи, це – міні-лекція «Що таке посттравматичний стресовий розлад?», бесіди «Що означає бути впевненим у собі?», «Поведінка особистості у стресовій ситуації». Вправи підготовчої фази як вступного, так і основного етапу презентовано в додатку. Завдяки виконанню психогімнастичних вправ забезпечувалася активізація уваги на темі заняття, створення позитивної мотивації до участі в роботі групи, формування навичок самоаналізу та рефлексії. Застосування техніки висловлювання по колу («Сьогодні я хочу дізнатися, навчитися...») сприяло виявленню та закріпленню внутрішньої мотивації особистості до участі в груповій роботі.

Всі методи, які ефективно використовуються в процесі корекції ПТСР умовно можна розділити на чотири категорії: 1. Освітні. Включають в себе обговорення книг і статей, знайомство з основними концепціями фізіології та психології. Наприклад, тільки просте знайомство з клінічною симптоматикою ПТСР допомагає людям усвідомити те, що їх переживання і труднощі не унікальні, а «нормальні» у сформованій ситуації. 2. Друга група методів знаходиться в області холістичного (цілісного) ставлення до здоров'я. Здоровий спосіб життя з достатньою фізичною активністю, правильним харчуванням, відмовою від зловживання алкоголем і вживання наркотиків створює основу для швидкого та

ефективного відновлення після травмуючих подій. 3. Третя категорія включає методи, які збільшують соціальну підтримку і соціальну інтеграцію. Сімейна та групова психотерапія, розвиток мережі самопомоги, формування та підтримка громадських організацій необхідні для соціальної реабілітації. 4. Четверта категорія – це власне терапія. Вона включає в себе роботу з горем, страхами, психосоматикою, травмуючими спогадами і спрямована на «переробку» проблеми.

За ступенем їх практичної поширеності методи впливу класифікуються наступним чином:

- Рациональна психотерапія: клієнтова роз'яснюють причини і механізми ПТСР;
- Методи психічної саморегуляції для зняття симптомів напруги і тривоги: аутотренінг, прогресивна м'язова релаксація, активна візуалізація позитивних образів;
- Когнітивна психотерапія – використовується для переосмислення дезадаптивних думок і зміни негативних установок;
- Особистісно-орієнтована терапія – дозволяє змінити ставлення потерпілого до психотравмуючої ситуації і прийняти відповідальність за своє ставлення до неї;
- Позитивна терапія та гештальт-підхід, засновані на уявленні, що існують не тільки проблеми і хвороби, а й способи і можливості їх подолання, притаманні кожній людині.

Зазначені напрями втілено у програму подолання посттравматичного стресового розладу у військовослужбовців.

Подолання посттравматичних порушень інтелектуального та емоційно-вольового розвитку серед військовослужбовців представлено у схемі подолання посттравматичного розладу. До нього входять три етапи:

- перший етап спрямований на формування у військовослужбовців особистісних якостей: доброзичливість у ставленні до інших, врівноваженість, стресостійкість (заняття на тему «Подолання посттравматичного стресового розладу», «Розвиток позитивного Я-образу», «Підвищення стресостійкості серед військовослужбовців»);
- другий етап спрямований на розвиток суб'єктивних характеристик особистості: цінностей, творчого потенціалу, самоконтролю, рефлексивних здібностей (заняття на тему: «Розвиток професійної рефлексії», «Цінності та якості особистості», «Розвиток впевненості в собі», Формування емоційної компетентності військовослужбовців);
- третій етап подолання посттравматичного стресового розладу серед військовослужбовців передбачає розвиток інтелектуальних характеристик (заняття на тему: «Розвиток когнітивних процесів у військовослужбовців», «Застосування мисленнєвих стратегій у подоланні посттравматичних стресових порушень»).

Отримані результати, за підсумками проведення формувального експерименту, дозволяють стверджувати, що авторська програма подолання посттравматичного порушення інтелектуального та емоційно-вольового розвитку серед військовослужбовців є ефективною, а її впровадження у роботу ВВНЗ сприятиме фаховій підготовці військовослужбовців –учасників АТО, дозволить запобігти виникненню посттравматичного стресового розладу та зумовить оволодіння навичками позитивних і продуктивних стратегій поведінки у різноманітних сферах, покращить якість життя та забезпечить особистісне зростання.

Використана література

1. **Александров А.** Личностно-ориентированные методы психотерапии. – СПб.: Речь, 2000. – 237 с.
2. **Васильюк Ф. Е.** Психология переживания (анализ преодоления критических ситуаций). — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. — 200 с.
3. **Васьківська С. В.** Основи психологічного консультування. К., 2004.
4. **Психологія консультування.** Хрестоматія/Упор. І.В.Кошова, Н.Ф.Литовченко, І.М.Наказна. – Ніжин: Міланік, 2009. – 623с.
5. **Сапогова Е.Е.** Практикум по консультативной психологии. – М.: Речь, 2009. – 513с.
6. **Синьов В.М.** Психолого-педагогічні проблеми дефектології та пенітенціарії/ В.М.Синьов - К.: «МП Леся», 2010. – 779с.

References

1. **Aleksandrov A.** Lychnostno-oryentyrovannyye metody psykhoterapyu. – SPb.: Rech', 2000. – 237 s.
2. **Vasylyuk F. E.** Psykholohyya perezhvanyya (analyz preodolenyua krytycheskykh sytuatsyy). — M.: Yzd-vo Mosk.

un-ta, 1984. — 200 s.

3. Vas'kivs'ka S. V. Osnovy psykholohichnoho konsul'tuvannya. K., 2004.

4. Psykholohiya konsul'tuvannya. Khrestomatiya/Upor. I.V.Koshova, N.F.Lytovchenko, I.M.Nakazna. – Nizhyn: Milanik, 2009. – 623s.

5. Sapohova E.E. Praktikum po konsul'tatyvnoy psykholohy. – M.: Rech', 2009. – 513s.

6. Syniov V.M. Psykhologo-pedagogichni problemy defektologii ta penitenciarii/V.M.Syniov – K.: «MP Lesya», 2010. – 779s.

Музычко Л.Т. Комплексная психокоррекция посттравматических нарушений интеллектуальной и эмоционально-волевой сферы.

В статье представлено процедуру формирующего эксперимента и содержание программы психологической коррекции посттравматических нарушений интеллектуальной и эмоционально-волевой сферы у военнослужащих. Раскрыто содержание и задачи каждого этапа психокоррекционной работы с курсантами, бывшими участниками АТО.

Главными средствами и формой преодоления посттравматического синдрома является тренинг, состоящий из трех модулей :1) особенности протекания посттравматического стрессового расстройства; 2) основные техники преодоления следствий ПТСР ;3) формирование эмоционально-волевого компонента посттравматического стрессового расстройства у военнослужащих.

Основанием психокоррекционной программы послужила концепция В.Н.Синева о единстве компонентов интеллекта, - содержательного, деятельностного и личностного, - в коррекционной работе.

Развернута теоретическая модель системы коррекции посттравматических нарушений у военнослужащих. Раскрыто содержание психолого-педагогической работы по преодолению интеллектуальных нарушений у курсантов, приведены принципы психокоррекционного влияния.

Ключевые слова : военнослужащий, участник АТО, посттравматическое стрессовое расстройство, психокоррекция, интеллектуальная и эмоционально-волевая сфера.

Muzychko L.T. The complex of psychological correction posttraumatic disorders of the intellectual and emotional-volitional system.

The article presents the procedure of the form experiment and the content of psychological correction program for post-traumatic stress disorder in case of intellectual and emotional component of soldiers. The contents and tasks of each phase of psycho-correction work with former ATO soldiers are presented. The main means and form of overcoming post-traumatic disorders are trainings that consist of three modules: 1. Features of post-traumatic stress disorder, 2. Main techniques for overcoming post-traumatic stress disorder, 3. Formation of the emotional-volitional component of overcoming post-traumatic stress disorder for soldiers. The basis of the psycho-correction program is concept by Prof. Sinov - the united components of intelligence. Semantic activity and personal components in correctional work of unity.

The theoretical model of the correction system of post-traumatic disorders of soldiers is presented. The content of psychological and pedagogical work on the filing of intellectual violations for cadets, the principles of psycho-correction influence are revealed.

Keywords: former ATO soldiers, post-traumatic disorders, emotional-volitional system, psycho-correction, training.

Стаття надійшла до редакції 07.11.2017 р.

Статтю прийнято до друку 13.11.2017 р.

Рецензент : д.психол.н., проф.Шульженко Д.І.

УДК 376.2.018:93-031.42

Островська К.О.

ОСОБЛИВОСТІ ВОЛЬОВОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РІЗНИМ РІВНЕМ АУТИЗМУ

У статті висвітлені особливості вольової сфери дітей дошкільного віку з різним рівнем аутизму. У психологічному дослідженні брали участь 40 дітей дошкільного віку від 5 до 7 років: 20 дітей із аутизмом та 20 дітей із затримкою психічного розвитку. У процесі роботи були використані такі методики: шкала тестів розумового розвитку А.Біне-Т.Сімона; дослідження вольових проявів; методика «Дослідження довільної активності у грі» Р.М. Геворк'ян; тест «Розфарбуй малюнок» Є.Є. Кравцова; методика «Психолого – освітній